

महिलांची नवी ओळख

कोणत्याही देशातील महिलांचा दर्जा हा तेथील सामाजिक स्थानावर आधारित असतो. संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या १९७५ सालच्या आंतरराष्ट्रीय महिला दिन, चार जागतिक महिला परिषदा, असंख्य अहवाल, अभ्यास यातून सातत्याने 'महिला' या वर्गाच्या सक्षमीकरणाचे प्रयत्न सुरू असल्याचे आपल्याला दिसते. जगभर 'स्त्री' ही आधी व्यक्ती आहे, यावर भर दिला जात आहे. स्त्री म्हणून तिचे कोणतेही स्थान दुय्यम राहणार नाही, यासाठी प्रयत्न होत आहेत. शिक्षण, लग्न, नोकरी, रोजगार याबाबतचे तिचे स्वतःचे निर्णय जसे महत्त्वाचे आहेत, तसेच ते लग्नानंतरचेही अधिकार तेवढेच महत्त्वाचे आहे, याचे नवे भान आता आले आहे.

लग्नानंतर नवऱ्याने घर सोडून जा असे म्हणू नये म्हणून महिलेच्या नावावर घर, घरात वाद भांडण होत असल्यास ते थांबविण्यासाठीचे कौटुंबिक छळविषयक कायदे या अनुषंगाने अत्यंत प्रभावी महिला व बालविकास मंत्रालयाची 'रिंग द बेल' ही मोहीम यांसारख्या अनेक महत्त्वाच्या योजनांची अंमलबजावणी करण्यात येत आहे. सिंगल, विधवा किंवा घटस्फोटित, विधवा महिला यांची स्वतःची ओळख असते ही महत्त्वाची बाब आहे. अविवाहित राहून अपत्य दत्तक घेणे, सरोगसी करणे या सर्वांचा विचार महिलेच्या बाजूने होत आहे. अभिनेत्री रेखा आपल्या महिला सचिवासोबत राहते. निना या अभिनेत्रीने लग्न न करता मासाबा या आपल्या मुलीचे संगोपन केले. अभिनेत्री सुश्रिता सेनने अनेक मुले, मुलींना दत्तक घेतले किंवा किरण रावने सरोगसीचा आधार घेतला, या अनेक बातम्या सेलिब्रिटीजपुरत्या मर्यादित राहिल्या नसून आपल्या अवती-भवतीही अशी उदाहरणे आता दिसत असतील तर आश्चर्य करायला नको. दिवंगत माजी मुख्यमंत्री जयललिता व त्यांची मैत्रीण शशिकला यांच्याविषयीदेखील अजूनही तेवढेच औत्सुक्य आहे.

महिला म्हणून त्यांची स्वतःची स्वतंत्र ओळख असावी हा मुद्दा महत्त्वाचा मानला जात आहे. मुलगी जर लग्नाच्या आधीपासून कुंकू लावत होती तर विधवा झाल्यानंतर तिचा तो अधिकार कसा काय काढून टाकता येईल? अशी तर्कसंगत मांडणी होत आहे. विधवा आहे म्हणून तिचे धार्मिक अधिकार काढून घेता येणार नाही, ही बाब जाणीवपूर्वक सांगितली जात आहे. तसेच लग्न झाले म्हणून तिची सर्व आधीची ओळख पुसून टाकण्याची गरज नाही, ही भूमिका घेऊन पासपोर्ट तयार करताना महिलेला लग्न किंवा घटस्फोटित असल्याचे दाखले देण्याची गरज आता राहणार नाही. तसेच आई-वडील किंवा पती यांचे नाव लिहिण्याची आवश्यकता नाही. यामुळे महिलेला मानसिक आधार नक्कीच मिळणार आहे. मुलींनी विवाहित असले पाहिजे, अशी समाजाची जी मानसिकता आहे, ती बदलण्यासाठी हा निर्णय महत्त्वाचे हत्यार आहे. अनाथ, अनौरस, देवदासी किंवा इतर घटकांसाठी नाव आणि आडनाव हा नेहमीच महत्त्वाचा, तसाच त्रासाचा विषय होता. तो आता शैक्षणिक क्षेत्रात आईचे नाव लावले तरी पुरेसे आहे, या निर्णयाने बराचसा मार्ग लागला आहे. पासपोर्ट ही आपली महत्त्वाची ओळख आहे. ते तयार करताना महिलांना मात्र लग्न झाल्यानंतरचे आवश्यक दाखले व घटस्फोटानंतरचे पुरावे द्यावे लागत, त्यामुळे एका विशिष्ट मानसिक, सामाजिक प्रक्रियेतून जावे लागत होते. ते टाळण्यासाठी हा नवीन निर्णय स्वागतार्ह आहे.

मुंबईच्या इंडियन मर्चंट असोसिएशनच्या महिला विंगचा विचार करता अनेक उद्योजक महिला या पिकॉक या नावाने प्रदर्शने आणि विक्री करतात. करिअरसाठी, लग्नानंतर पतीसोबत किंवा मुले परदेशी आहेत म्हणून महिलांना परदेशी प्रवास करावा लागतोच. करिअरसाठी परदेशात जाणाऱ्या महिलांना मार्गदर्शन करणाऱ्या अनेक जागतिक नामवंत प्रवासी कंपन्या आहेत. भारतातही स्वतंत्र महिला पर्यटकांना परदेशी सहलीसाठी घेऊन जाणाऱ्या ट्रॅव्हल्स अँड टुरिझमच्या क्षेत्रातही चांगले नाव असलेल्या अनेक कंपन्या आहेत. भारतात महिलांवर होणारे बलात्कार हा चिंतेचा विषय असून, महिला पर्यटकांसाठी भारत सुरक्षित नाही, असे चित्र आहे. मात्र, भारतातून परदेशात जाणाऱ्या पर्यटकांच्या संख्येत लक्षणीय वाढ होत आहे. दरवर्षी वाढत्या पासपोर्टची मागणी ही त्याचे उदाहरण आहे. देशातील पासपोर्ट अँक्ट १९६७ आणि इतर मार्गदर्शक तत्वांचा आधार घेऊन ऑनररी, ऑफिशियल आणि डिप्लोमॅटिक असे तीन स्तरांवर डीप ब्ल्यू, मरून आणि व्हाइट अशा तीन रंगांचे पासपोर्ट वितरित केले जातात. सध्या देशात ३८ ठिकाणी पासपोर्ट कार्यालये असून, ८५ ठिकाणी पासपोर्ट पडताळणी जिल्हा कार्यालये कार्यान्वित किंवा प्रक्रियेत आहेत. भारत सरकारच्या परराष्ट्र खात्याचे सचिव ज्ञानेश्वर मुळे यांनी कोल्हापूरच्या कार्यालय उद्घाटनावेळी देशातील लोकसंख्येच्या तुलनेत पासपोर्टधारकांची संख्या कमी असल्याचे सांगितले. कोल्हापुरात पासपोर्ट पडताळणी कार्यालय असावे यासाठी आपल्या भागातील राजकीय व्यक्तींनी केलेले प्रयत्न अभिनंदनीय आहे. भविष्यात परदेशी पर्यटन, बिझनेस, करिअर आणि कौटुंबिक जबाबदाऱ्या सांभाळण्याची जबाबदारी येऊ शकते, हे ओळखून महिलांनी आपले पासपोर्ट तयार करून स्वतःची या निमित्ताने नवी ओळख तयार केली पाहिजे, असे वाटते.

● डॉ. निशा मुडे-पवार

nishapawar1968@rediffmail.com